

ΤΑ ΜΩΛΕΙΑ ΤΗΣ ΝΕΣΤΑΝΗΣ (ΑΡΚΑΔΙΑ). Η ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΗ ΓΙΟΡΤΗ ΓΙΑ ΤΟ ΝΕΡΟ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: ΜΙΑ ΓΕΩ-ΜΥΘΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Μαριολάκος Η.

Dr. rer. nat., Ομ. Καθηγητής

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Γεωλογίας και Γεωπεριβάλλοντος, Τομέας Δυναμικής, Τεκτονικής και Εφαρμοσμένης Γεωλογίας, mariolakos@geol.uoa.gr

Περίληψη

Στην λεκάνη της Μαντίνειας, που αποτελεί μια πόλγη, αναφέρεται ότι κατά την προϊστορική εποχή μια από τις γιορτές που ετελούντο στον ευρύτερο χώρο της Νεστάνης ήταν και τα Μώλεια. Πρόκειται για μια πολεμική γιορτή που γινόταν σε ανάμνηση του φόνου του Ομηρικού ήρωα **Αρηιθόου Κορυνήτη**, που τον σκότωσε ο βασιλιάς της Τεγέας, Λυκούργος. Πρόκειται για μια Παναρκαδική γιορτή, στην οποία ο Αρηιθόος τιμόταν με την υπόσταση του Ιππίου Ποσειδώνα, ως θεού των νερών, των πηγών και προστάτη της βλάστησης, ενώ ο Λυκούργος με την υπόσταση του Λύκαιου Δία, ως θεού της ατμόσφαιρας, που με τη θερμότητα κατάστρεφε τη βλάστηση.

Τα Μώλεια συνεπώς πρέπει να αποτελούν, κατά πάσα πιθανότητα, την αρχαιότερη γιορτή για το περιβάλλον και το νερό.

THE MOLEIA OF NESTANI. THE MOST ANCIENT CEREMONY DEDICATED TO THE WATER AND THE ENVIRONMENT: A GEO-MYTHOLOGICAL APPROACH

Mariolakos I.

Dr. rer. nat., Emeritus Professor

National and Kapodistrian University of Athens, Faculty of Geology and Geoenvironment, Department of Dynamic, Tectonic and Applied Geology, mariolakos@geol.uoa.gr

Abstract

It is referred that in the Mantinea basin, which constitutes a polje, during prehistoric times, among the many ceremonies that took place at the wider area of Nestani village, were the Moleia. This was a war ceremony in memory of the murder of the Homeric hero Areithoos Korynitis by the king of Tegea, Lykourgos. Moleia were celebrated throughout Arcadia. Areithoos was honoured in the hypostasis of Ippios Poseidon, as god of the sea and waters and protector of the flora, while Lykourgos in the hypostasis of Lykaios Zeus, god of the atmosphere that destroys the flora by heat.

So, Moleia should probably be the most ancient ceremony dedicated to the environment and water.

Λέξεις κλειδιά: Μώλεια, Αρκαδία, Νεστάνη, προϊστορικές γιορτές, περιβάλλον, νερό.

Key words: Moleia, Arcadia, Nestani village, prehistoric ceremonies, environment, water.

1. Εισαγωγή

Στην Αρκαδία διακρίνονται τρία φυσικογεωγραφικά συστήματα: (i) η ορεινή περιοχή, που καταλαμβάνει ολόκληρο σχεδόν το κεντρικό τμήμα της Πελοποννήσου, (ii) το πεδινό τμήμα

και (iii) οι παράκτιες περιοχές που εκτείνονται στον Αργολικό Κόλπο.

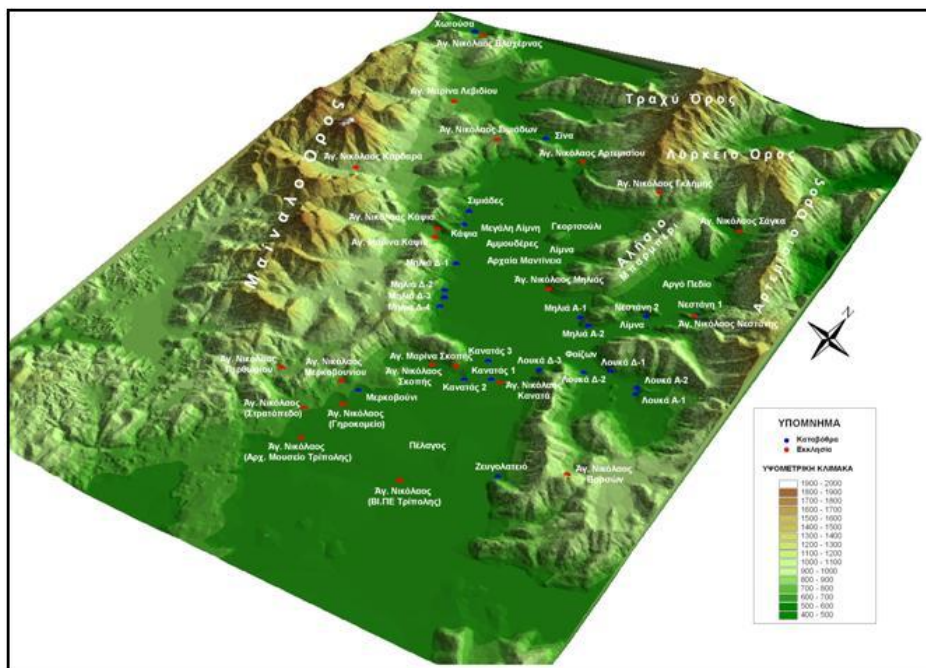
Το πεδινό τμήμα αποτελείται από την Λεκάνη της Μεγαλόπολης, το Αρκαδικό Οροπέδιο και τις λεκάνες της Στυμφαλίας και του Φενεού.

Το Αρκαδικό Οροπέδιο, τμήμα του οποίου αποτελεί το Οροπέδιο της Τρίπολης (Εικ. 1), δεν αντιστοιχεί σε μία ενιαία πεδινή έκταση, αλλά αποτελείται από επιμέρους λεκάνες, με κοινό χαρακτηριστικό γνώρισμα ότι δεν παρουσιάζουν επιφανειακή απορροή. Αυτό σημαίνει ότι στο σύνολό του αποτελεί ένα **κλειστό υδρολογικό σύστημα**, που όμως δεν έχει μετατραπεί σε λίμνη ή σε λίμνες, παρά μόνον περιοδικά, αφού τα νερά περιορίζονται συνήθως στα βαθύτερα σημεία των λεκανών. Τα επιφανειακά νερά, που καταλήγουν στο οροπέδιο από τους ορεινούς όγκους, απομακρύνονται συνήθως μέσα από τις πολλές καταβόθρες. Το Αρκαδικό Οροπέδιο επομένως από **υδρογεωλογική άποψη**, αποτελεί ένα **ανοικτό σύστημα**.

Το Αρκαδικό Οροπέδιο είναι μία σύνθετη γεωλογικο-τεκτονική δομή και παρουσιάζει μια ακόμη πιο σύνθετη μορφοτεκτονική εξέλιξη, που συνεχίζεται μέχρι τις μέρες μας, αφού αποτελεί μια **ενεργή σεισμοτεκτονική δομή**.

Τα ιδιαίτερα φυσικο-γεωλογικά γνωρίσματα του Οροπεδίου είναι τα ακόλουθα:

- Η μεγάλη εξάπλωση των ανθρακικών πετρωμάτων (ασβεστολίθων και δολομιτών) και
- η έντονη καρστικοποίηση, ήτοι η έντονη διάλυση των ανθρακικών, που έχουν δημιουργήσει όλων των ειδών τους καρστικούς (διαλυσιγενείς) σχηματισμούς, όπως δολίνες, καταβόθρες, σπήλαια κ.λπ. Ο μεγάλος αριθμός καταβόθρων και σπηλαίων εκτείνεται τόσο στα ανθρακικά περιθώρια, όσο και στον πυθμένα των επιμέρους λεκανών, που συνήθως καλύπτονται από σχετικά μικρού πάχους κλαστικά ιζήματα.

Εικ. 1. Τρισδιάστατη απεικόνιση του ευρύτερου χώρου του οροπεδίου της Τρίπολης, όπου φαίνεται η θέση των διαφόρων καταβόθριων συστημάτων.

Η Αρκαδία όμως δεν είναι γνωστή στο ευρύτερο κοινό, τόσο στο Ελληνικό όσο και στο παγκόσμιο, για τη γεωλογικοτεκτονική της δομή, αλλά για την συμβολή της στην πολιτιστική εξέλιξη των Ελλήνων, αφού η αρχαιότερη προϊστορία των κατοίκων της περιοχής αυτής, που αργότερα θα ονομαστούν Αρκάδες, χάνεται στο βάθος της προϊστορίας του ανθρώπου.

Η Αρκαδία είναι ουσιαστικά το λίκνο της Ελληνικής Μυθολογίας. Εδώ γεννήθηκαν πολλοί θεοί των αρχαίων Ελλήνων, μεταξύ των οποίων ο Ποσειδών στο Αλήσιο Όρος, ο Δίας στο Λύκαιο, ο Παν στο Μαίναλο, ο Ερμής στην Κυλλήνη και πιθανώς και άλλοι.

Δεν υπάρχουν μεγάλοι θεοί ή άλλες θεότητες, ήρωες κ.λπ. που να μην έχουν δραστηριοποιηθεί στον ευρύτερο χώρο της περιοχής αυτής της Πελοποννήσου, όπως η Ρέα και ο Κρόνος μαζί με τον Άτλαντα από τους Τιτάνες, αλλά και οι Γίγαντες, επίσης η Άρτεμις και ο Απόλλων, η Ήρα και η Δήμητρα, η Αφροδίτη και ο Διόνυσος, ο Ασκληπιός και τόσοι άλλοι.

Εξάλλου οι τοπικοί ήρωες, με γενάρχες τον Πελασγό, το Λυκάονα και τον Αρκάδα, είναι οι ιδρυτές των διαφόρων οικισμών, άλλοι από τους οποίους εξελέχθηκαν σε σημαντικές πόλεις κατά την μακράιωνη ιστορία των κατοίκων της περιοχής και άλλοι όχι. Είναι όμως αξιοσημείωτο ότι ονόματα τοποθεσιών, ποταμών, βουνών, πόλεων και χωριών έχουν μείνει τα ίδια μέχρι τις μέρες μας, παρά το γεγονός ότι πολλά από αυτά άλλαξαν ενδιάμεσα ονόματα, λόγω των ιστορικοκοινωνικών συγκυριών των τελευταίων 1200 ετών κυρίως, όταν σλαβικά, αλβανικά και δυτικοευρωπαϊκά φύλα κατέκτησαν την περιοχή για λιγότερο ή περισσότερο χρονικό διάστημα, χωρίς όμως να καταφέρουν να εξαφανίσουν το τοπικό στοιχείο.

Έτσι, εάν λάβει υπόψη κάποιος και τους τοπικούς ήρωες, δεν είναι υπερβολή να ειπωθεί ότι, είναι πολύ πιθανόν, να μην υπάρχει άλλη περιοχή στον πλανήτη που να έχουν γεννηθεί ή δραστηριοποιηθεί τόσοι θεοί και ήρωες.

Εξαιτίας αυτής της μακράιωνης προϊστορικής και ιστορικής διαδρομής, πολλές είναι οι εορτές που αναφέρονται ότι γίνονταν εδώ, ενώ ορισμένες έχουν μείνει μέχρι τις μέρες μας, με χριστιανικό περιεχόμενο όμως, μετά την απαγόρευση κάθε εκδήλωσης αφιερωμένης στους πανάρχαιους θεούς των αρχαίων Ελλήνων. Μία από αυτές τις πανάρχαιες εορτές, που έχει σχεδόν ξεχαστεί, είναι τα Μώλεια.

2. Μώλεια

Τα **Μώλεια** λέγεται ότι ήταν μια πολεμική εορτή που γίνονταν σε ανάμνηση του φόνου του ομηρικού ήρωα **Αρηιθού Κορυνήτη** (ή Αρήθου), που τον σκότωσε ο βασιλιάς της Τεγέας Λυκούργος, που ήταν γιος του **Αλέου**.

Στα Μώλεια, που ήταν μια Παναρκαδική γιορτή, τιμούνταν και οι δύο ήρωες, δηλαδή τόσο ο Αρηιθός όσο και ο **Λυκούργος**. Ο **Αρηιθός** τιμόταν με την υπόσταση του **Ιππίου Ποσειδώνος**, ενώ ο **Λυκούργος** με την υπόσταση του **Λυκαίου Διός**. Ο Μαντίνειος **Ίππιος Ποσειδών**, με την ιδιότητά του ως ο θεός των νερών, των πηγών και προστάτης της βλάστησης, φιλονικεί με τον **Λύκαιο Δία**, που με την θερμότητα καταστρέφει την βλάστηση, αφού αυτός ήταν ο υπεύθυνος για ό,τι συνέβαινε στην ατμόσφαιρα. Ο μύθος λέγεται ότι συμβολίζει την μάχη ανάμεσα στην ξηρασία και την υγρασία, που συμβόλιζε τον αγώνα που έκανε ο κάτοικος του οροπεδίου να καλλιεργήσει την άγονη, λόγω ξηρασίας, γη του. Αξιοσημείωτο είναι ότι ο **Αρηιθός ο Κορυνήτης** προήρχετο από την **Άρνη της Βοιωτίας**, που, σύμφωνα με ορισμένους, συμπίπτει με τον **Γλα**, την Μυκηναϊκή ακρόπολη της Κωπαΐδας, που βρίσκεται κοντά στο σημερινό χωριό **Κάστρο** της Κωπαΐδας, κοντά στο οποίο, κατά τη Μυκηναϊκή εποχή, βρισκόταν ο οικισμός **Κώπαι**.

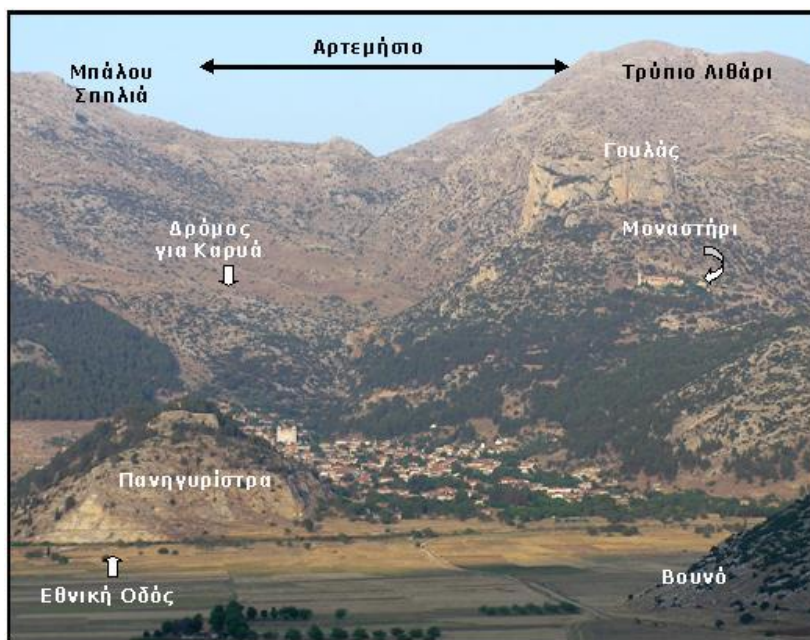
Στην Αρκαδία, όπως είναι γνωστό, έχουν γεννηθεί και οι δυο αυτοί μεγάλοι θεοί του αρχαιοελληνικού πανθέου, ο **Δίας** στην κορυφή του όρους Λύκαιου και ο **Ποσειδών** στις πλαγιές ενός λόφου, του **Αλήσιου**, κοντά στον σημερινό **Κάμπο της Μηλιάς**, που αποτελεί

τμήμα της **Μαντίνειας**. Αξιοπρόσεκτο είναι ότι το **ιερό του Ίππιου Ποσειδώνα** (Εικ. 2) έχει χτιστεί στην περιοχή του Κάμπου, σε μια θέση όμως που δεν πρέπει να κατακλυζόταν από νερά κατά το προϊστορικό παρελθόν, όπως συνέβαινε με το Αργό Πεδίο ή με το τμήμα του Οροπεδίου της Τρίπολης, όπου έχει χτιστεί η Αρχαία Μαντίνεια, το οποίο κατά καιρούς μετατρεπόταν σε λίμνη.

Ο Ποσειδών και ο Δίας, αλλά και οι άλλοι θεοί, όπως είναι γνωστό δεν είχαν από την αρχή την ίδια ισχύ που απέκτησαν αργότερα. Οι δύο αυτοί μεγάλοι θεοί κυριάρχησαν ουσιαστικά μετά την Τιτανομαχία και την Γιγαντομαχία, μετά δηλ. τις μάχες εκείνες που εξαφάνισαν τις δύο μεγάλες αυτές γενιές θεοτήτων και που πρέπει να ολοκληρώθηκαν κατά τη διάρκεια της Μυκηναϊκής Εποχής και πριν από τον Τρωικό Πόλεμο.

Εικ. 2. Το Ιερό του Ίππιου Ποσειδώνα στη Μηλιά.

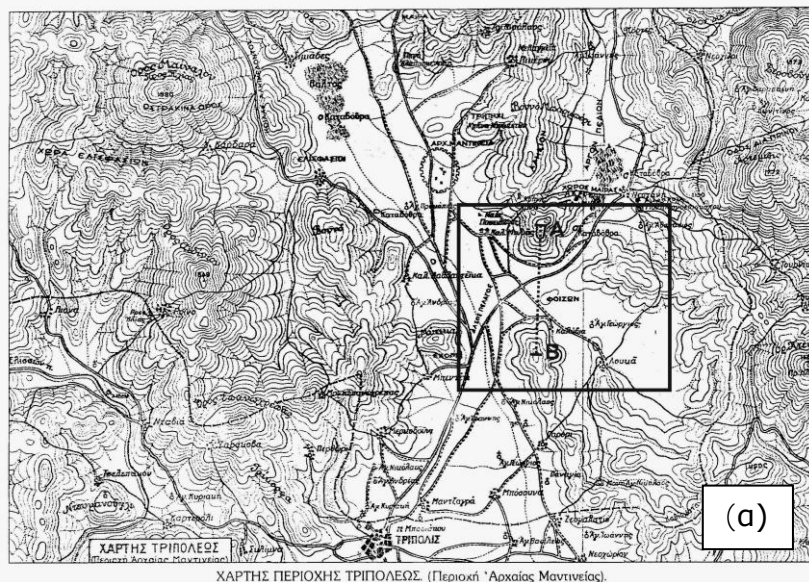

Εικ. 3. Η Νεσπάνη και διάφορες γνωστές τοποθεσίες που βρίσκονται στις ανατολικές πλαγιές του Αλφειού (Μπαρμπέρι), όπως φαίνονται από την πηγή «Μουριές».

Η εορτή των Μωλείων, γινόταν στον τόπο που λέγεται ότι ο Λυκούργος φόνευσε τον Μινύα Αρηίοο Κορυνήτη, και που ονομάζεται **Μωλύχιο ή Φοίζων**, η ακριβής θέση του

οποίου δεν είναι σήμερα γνωστή, αλλά βρίσκεται σε κάποιο σημείο της ευρύτερης περιοχής της Νεστάνης (Εικ. 4) . Η **Νεστάνη** έχει χτιστεί στις δυτικές παρυφές του Αρτεμισίου και συγκεκριμένα στις νότιες λοφώδεις παρυφές της λεκάνης, που είναι γνωστή ως **Αργό Πεδίο** και αποτελεί μια από τις επί μέρους ανεξάρτητες λεκάνες του Αρκαδικού οροπεδίου.

Άλλοι πάλι δέχονται ότι τα Μώλεια τα γιόρταζαν στη θέση της Νεστάνης, που σήμερα είναι γνωστή ως **Πανηγυρίστρα** (βλ. Εικ. 3).

ΧΑΡΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΡΙΠΟΛΕΩΣ. (Περιοχή Ἀρχαίας Μαντινείας).

Εικ. 4. Η πιθανή θέση του Μωλυχίου (Φοιζών) σε χάρτη (α) και (β) φωτογραφία.

3. Μώλεια και κλιματικές μεταβολές

Πολλοί θα αναρωτηθούν τι είδους γιορτή είναι τα **Μώλεια**. Κατά τη γνώμη μου, για να γίνει κατανοητός ο συμβολισμός των Μωλείων θα πρέπει να συνδεθεί με το **γεωπεριβάλλον** της ευρύτερης περιοχής και ιδιαίτερα με το **κλίμα** που επικρατούσε την εποχή αυτή. Κυρίως πρέπει να ληφθούν υπόψη η μέση θερμοκρασία της ατμόσφαιρας και οι βροχοπτώσεις και φυσικά οι κλιματικές μεταβολές που δεχόμαστε σήμερα ότι επικρατούσαν κατά την προϊστορική – μυθολογική αυτή εποχή.

Αυτό είναι πολύ σημαντικό γιατί, τόσο η Μαντινεία όσο και το Αργό Πεδίο, καθώς και όλες

οι άλλες πεδιάδες όπως η Τάκα, η Κανδύλα, η Στυμφαλία και οι άλλες, αυτή την πολύ παλιά εποχή, όπως παρατηρείται και σήμερα, πλημμύριζαν συχνά. Αυτό συμβαίνει επειδή, όπως αναφέρθηκε ήδη, όλες αυτές οι λεκάνες είναι υδρολογικά κλειστά φυσικογεωγραφικά συστήματα, αφού δεν έχουν επιφανειακή απορροή, ενώ είναι ανοικτά υδρογεωλογικά. Αυτό σημαίνει ότι η απομάκρυνση των επιφανειακών υδάτων είναι δυνατή μόνον μέσα από τα υπόγεια σύνθετα καρστικά συστήματα, που επικοινωνούν με την επιφάνεια μέσα από καταβόθρες, που είναι τόσες πολλές σ' ολόκληρη την Αρκαδία. Πολλές φορές όμως οι καταβόθρες φράσσονταν, με συνέπεια ολόκληρες περιοχές να κατακλύζονται για μεγάλα ή μικρά χρονικά διαστήματα. Παρά ταύτα όμως επειδή στην περιοχή το κλίμα είναι ηπειρωτικό, το θέρος είναι σχετικά θερμότερο συγκρινόμενο με εκείνο άλλων περιοχών. Τα καλοκαίρια λοιπόν οι όποιες καλλιέργειες χρειάζονταν νερό, όπως συμβαίνει και σήμερα.

Έτσι, από την μια μεριά οι πλημμύρες δημιουργούσαν προβλήματα τον χειμώνα και από την άλλη η ξηρασία, δημιουργούσε προβλήματα τους θερινούς μήνες. Η αντίθεση αυτή φαίνεται ότι συμβολιζόταν στην φυσικογεωλογική διάσταση του Ποσειδώνα, που ως θεός των υδάτων και του εσωτερικού της Γης ρύθμιζε την αποστράγγιση και του Δία, που ήταν ο κυρίαρχος της ατμόσφαιρας, δηλαδή των βροχοπτώσεων, αλλά και της ηλιοφάνειας και κατά συνέπεια και των υψηλών θερμοκρασιών που προκαλούσαν την ξηρασία. Οι ξηρασίες επομένως «χρεώνονταν» στον Δία. Είναι γνωστό εξάλλου ότι σε διάφορα σημεία του ευρύτερου γεωγραφικού χώρου της Ανατολικής Ελλάδας υπήρχαν Ιερά αφιερωμένα στον **Όμβριο Δία**, όπως για παράδειγμα στις ανατολικές πλαγιές του Υμηττού, πάνω από το Κορωπί. Στην Αττική μάλιστα υπήρχε και ειδική προσευχή, με την οποία παρακαλούσαν στις δεήσεις τους τον Δία να βρέξει:

«Υσον. Υσον ω φίλε Ζευ κατά της αρούρης των Αθηναίων και των πεδίων...»

Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι το όρος Μαίναλον οριοθετεί στην Αρκαδία το κλιματικό καθεστώς στην κεντρική Πελοπόννησο, όπως η οροσειρά της Πίνδου στην υπόλοιπη Ελλάδα. Έτσι οι περιοχές ανατολικά του Μαινάλου έχουν λίγες βροχοπτώσεις, ενώ στις περιοχές δυτικά της κορυφογραμμής του οι βροχοπτώσεις είναι πολύ μεγαλύτερες.

Πέραν όμως της υδρολογικής συμπεριφοράς των κλειστών υδρολογικών συστημάτων, λόγω της περιοδικής μεταβολής του κλίματος, παρατηρούνται μακροχρόνιες περιόδους παρατεταμένης ξηρασίας.

Για να μπορέσουμε λοιπόν να αντιληφθούμε τη σημασία των Μωλειών θα πρέπει να ανατρέξουμε στους πιθανούς λόγους που οδήγησαν τον Λυκούργο να σκοτώσει τον Αριήθοο. Οι λόγοι αυτοί λοιπόν πρέπει να είναι δύο. Ο πρώτος είναι ο τρόπος με τον οποίο έχει μεταβληθεί το κλίμα κατά την προϊστορική ή/και την μυθολογική περίοδο. Ο δεύτερος είναι το φράγμα, που είχαν κατασκευάσει οι Μινύες στην περιοχή της Σκοπής.

4. Το Κλίμα και οι Παλαιοκλιματικές Μεταβολές

Το κλίμα είναι ο καθοριστικότερος παράγοντας για την ανάπτυξη του πολιτισμού ενός λαού, ιδιαίτερα κατά την προϊστορική εποχή, αφού για να μπορέσει ο άνθρωπος να αναπτύξει δημιουργική δραστηριότητα, οικονομική αρχικά και πολιτιστική στη συνέχεια, πρέπει το κλίμα να είναι ευνοϊκό. Όσο πιο ευνοϊκό είναι το κλίμα, τόσο οι δυνατότητες να αναπτύξει πολιτισμό είναι μεγαλύτερες.

Επιπροσθέτως για την λειψυδρία, αλλά και για να κατακλυστεί μια περιοχή από νερά, ο ρόλος του κλίματος και των κλιματικών αλλαγών είναι καθοριστικός.

Το κλίμα όμως δεν παραμένει σταθερό, αλλά όπως είναι γνωστό μεταβάλλεται περιοδικά και μάλιστα έχουν διαπιστωθεί μεγαλύτερης και μικρότερης διάρκειας περιόδους. Τα κύρια αίτια αυτών των μεταβολών είναι αστρονομικά (θεωρία Milankowitch).

Στην περίπτωση των Μωλειών ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι κλιματικές μεταβολές που

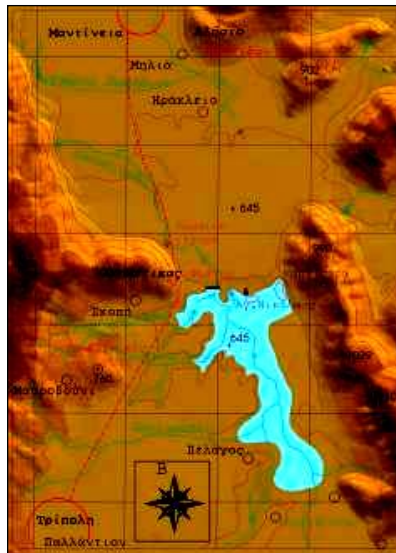
έχουν εξελιχθεί **μετά το κλιματικό Optimum του Ολοκαινίου** που, όπως είναι γνωστό, έχει παρατηρηθεί μεταξύ του 6000 και 4000 χρόνια πριν (4000 έως 2000 π.Χ.)

Σύμφωνα λοιπόν με τον Matthes μετά την περίοδο του κλιματικού Optimum, που χαρακτηρίζεται από υψηλότερες θερμοκρασίες και βροχοπτώσεις, η μέση παγκόσμια θερμοκρασία ελαττώνεται και χαρακτηρίζεται ως **Μικρή Παγετώγης Περίοδος** (ΜΠΠ). Σύμφωνα με ορισμένους η ΜΠΠ είναι συνεχής ενώ ο Shore (1965) δέχεται ότι είναι ασυνεχής και μάλιστα διακρίνει 4 κρίσιμες ψυχρές περιόδους μετά το 2000 π.Χ., δηλαδή μετά το τέλος της περιόδου του κλιματικού Optimum και συγκεκριμένα

- 1η ΜΠΠ (μέγιστο γύρω στο **1625** π.Χ.) – **Τναχος**
- 2η ΜΠΠ (μέγιστο γύρω στο **1200** π.Χ.) – **Δαναός**
- 3η ΜΠΠ (μέγιστο γύρω στο **850** π.Χ.) – **Αιακός**
- 4η ΜΠΠ (μέγιστο γύρω στο **350** π.Χ.) – **Ξηρασία Αγοράς κλπ.**

5. Πιθανά αίτια της αντιπαράθεσης

Τα **Μώλεια** όπως αναφέρθηκε είναι μια πολύ παλιά γιορτή που ξεκίνησε την Μυκηναϊκή περίοδο κατά πάσα πιθανότητα ως γιορτή της **Προϊστορικής Νεοσάνης**, που φαίνεται ότι έχασε σε δύναμη μετά την κατασκευή του φράγματος στην περιοχή ανατολικά της Σκοπής από τους Μινύες (Εικ. 5), οπότε άρχισε η ανάπτυξη της καθ' αυτό **Μαντινείας** κυρίως, επειδή μετά την κατασκευή του φράγματος και την τεχνητή λίμνη, στην οποία συγκρατούνταν τα νερά, προφανώς πλεονεκτούσε, σε σύγκριση με το Αργό Πεδίο της Νεοσάνης, τόσο από άποψη καλλιεργήσιμης γης, όσο και από άποψη δυνατότητας άρδευσης από τα νερά της τεχνητής λίμνης, κάτι που δεν μπορούσε να γίνει στην πεδιάδα της Νεοσάνης – δηλ. το Αργό Πεδίο – επειδή η μορφολογία της επιφάνειας του εδάφους δεν προσφέρεται ούτε για την κατασκευή ενός φράγματος και ταμιευτήρα νερού, που θα προστάτευε την πεδιάδα από τις πλημμύρες και, συγχρόνως, θα επέτρεπε την οικιστική ανάπτυξη της Νεοσάνης προς τον κάμπο που θα ήταν προστατευμένος από τα πλημμυρικά νερά.

Εικ. 5. Σχηματική αναπαράσταση του φράγματος που κατασκεύασαν οι Μινύες ανατολικά της Σκοπής, βασισμένο στον χάρτη του J. Knauss (1991)

Γιατί όμως το μένος του Λυκούργου, δηλαδή ενός Αρκάδα, εναντίον ενός Μινύα, του Αρηιθόου; Και επιπλέον γιατί βρέθηκε στην Μαντίνεια ο Μινύας Αρηιθόος και γιατί να ήλθε σε αντιδικία άραγε ο Τεγεάτης Λυκούργος με τον Αρηιθόο και όχι με έναν Μαντινέα, ή ακόμα με έναν Νεστανιώτη, αφού απ' όσα είναι γνωστά ο φόνος έγινε στον ευρύτερο χώρο της Νεσπάνης; Μήπως θεώρησε τον Αρηιθόο υπεύθυνο της Ξηρασίας;

Οι απαντήσεις δεν αναφέρονται βεβαίως από κανέναν αρχαίο συγγραφέα. Πιστεύω όμως ότι πρέπει να συνδέεται με το φυσικόγεωγραφικό καθεστώς που επικρατούσε κατά την Μυκηναϊκή εποχή στην ευρύτερη περιοχή της Μαντίνειας και με τις οικονομοτεχνικές δραστηριότητες των Μινυών. Η περίοδος που έζησε ο Τεγεάτης Λυκούργος είναι πιθανότατα πριν από τον Τρωικό Πόλεμο. Φαίνεται λοιπόν ότι ο φόνος του Αρηιθόου πρέπει να έγινε κατά τη διάρκεια της 2ης Μικρής Παγετώδους Περιόδου, το μέγιστο της οποίας σύμφωνα με τον Shore είναι γύρω στο 1200 π.χ. Την ίδια περίοδο λοιπόν πρέπει να επικρατούσε Ξηρασία στην ευρύτερη περιοχή γιατί είναι γνωστό ότι η ελάττωση της θερμοκρασίας συνδέεται, συνήθως, με ελάττωση των βροχοπτώσεων.

Την εποχή αυτή η Μαντίνεια και η Τεγέα πρέπει να ήσαν σύμμαχοι. Σημειώτεον ότι αργότερα η Τεγέα συμμάχησε με τους Λακεδαιμόνιους, ενώ η Μαντίνεια με τους Αργείους και Αθηναίους. Επομένως ο φόνος του Αρηιθόου δεν πρέπει να συνδέεται με πολιτικές διαφορές.

Αυτά οδηγούν στο συμπέρασμα ότι τα Μώλεια συνδέονται με τις εγγειοβελτιωτικές δραστηριότητες των Μινυών στην Αρκαδία.

Όπως έχουν αποδείξει οι λεπτομερείς μελέτες του Jost Knauss, οι Μινύες έχουν κατασκευάσει πολλά και μεγάλα γεωτεχνικά και υδραυλικά έργα σε διάφορες περιοχές του Ελλαδικού χώρου, όπως στη Θεσσαλία, στη Βοιωτία, στην Αργολίδα, στην Αρκαδία και αλλού. Στην Αρκαδία συγκεκριμένα έχουν κατασκευάσει χαμηλά φράγματα στην λεκάνη της Τάκας, στην Μαντίνεια αλλά και στην λεκάνη των Καφυών. Τα γεωτεχνικά αυτά έργα χρησίμευαν τόσο για την αντιπλημμυρική προστασία, όσο και για την συγκέντρωση νερού. Στην Μαντίνεια ειδικότερα οι Μινύες είχαν κατασκευάσει ένα φράγμα στην περιοχή ανατολικά της Σκοπής, όπου σύμφωνα με τον Jost Knauss στην τεχνητή λίμνη που είχε δημιουργηθεί ανάντι μπορούσαν να συγκεντρωθούν γύρω στα 15 εκατομμύρια κυβικά μέτρα νερό. Με το έργο αυτό σταμάτησε η κατάκλιση του Μαντινειακού Πεδίου και έτσι κατέστη δυνατό να χτιστεί η πόλη της Μαντίνειας. Επιπροσθέτως πρέπει να εξασφαλιστηκαν και ποσότητες ύδατος για άρδευση των καλλιεργειών κατά τους θερινούς μήνες, όταν οι θερμοκρασίες είναι υψηλές.

Εικ. 6. Η καταβόθρα του Κανατά.

Φαίνεται λοιπόν ότι για κάποιους λίγους, τεχνικούς πιθανότατα, τα νερά της τεχνητής λίμνης δεν εξασφάλισαν σε κάποια μακροχρόνια περίοδο Ξηρασίας την επάρκεια σε νερό. Ίσως λοιπόν ο Αρηιθόος, ο οποίος σύμφωνα με ορισμένους ήταν βασιλιάς στην Αρκαδία, ενώ κατ' άλλους όχι, αφού καταγόταν από την Άρνα της Κωπαΐδας, θεωρήθηκε ως τεχνικά υπεύθυνος για ελλειμματική υδροδότηση, εξαιτίας της κακής λειτουργίας του φράγματος. Η λειψυδρία συνεπώς πρέπει πιθανώς να έγινε η αιτία για την διαμάχη μεταξύ Αρηιθόου και Λυκούργου, που κατέληξε στον φόνο του πρώτου. Η άποψη αυτή φαίνεται ως η πιο πιθανή, επειδή στην λεκάνη κατάκλισης του φράγματος υπάρχουν

ορισμένες καταβόθρες μεταξύ των οποίων και η γνωστή **καταβόθρα του Κανατά** (Εικ. 6), που βρίσκεται δυτικά από το εκκλησάκι του Αγίου Νικολάου. Είναι η καταβόθρα στην οποία μέχρι πρότινος κατέληγαν τα υγρά απόβλητα της Τρίπολης.

Ο Αριθμός λοιπόν φαίνεται ότι εκπροσωπούσε τους «κατασκευαστές» Μινύες και ήταν υπεύθυνος για την συντήρηση και καλή λειτουργία του φράγματος.

Και θα αναρωτηθεί κάποιος πως είναι δυνατόν να λειτουργήσει ένα φράγμα όταν στην λεκάνη κατάκλισης υπάρχει μία ή περισσότερες καταβόθρες. Η απάντηση είναι απλή. Οι καταβόθρες αυτές δεν φθάνουν όλες στην επιφάνεια, αλλά είναι καλυμμένες με προσχώσεις, πολλές φορές αρκετού πάχους. Επιπλέον οι Μινύες είχαν μεγάλη εμπειρία στεγανοποίησης του πυθμένα των λεκανών κατάκλισης, ενώ και το ύψος των υδάτων στην τεχνητή λίμνη δεν ήταν μεγάλο, επειδή τα φράγματα ήταν πολύ χαμηλά. Ο Jogst Knauss υπολογίζει τα ύψη των αναχωμάτων στα 2 έως 3 μέτρα το μέγιστο. Οι πιέσεις λοιπόν που θα ασκούσαν στο αργιλικό γέμισμα των καταβόθρων ήταν πολύ μικρό. Θα μπορούσαν βεβαίως να έχουν εφαρμόσει και άλλες τεχνικές απομόνωσης των υδάτων της λίμνης από τις καταβόθρες. Φαίνεται πάντως ότι συνέβει κάποια αστοχία που πρέπει να συνδέεται με την συντήρηση του φράγματος και της λίμνης και όχι με κάποιο φυσικό φαινόμενο.

Συμπερασματικά λοιπόν θα μπορούσε να πει κάποιος ότι τα Μώλεια είναι η αρχαιότερη γνωστή γιορτή για το νερό, τουλάχιστον στην Ελληνική Μυθολογία, παρ' ότι περίοδοι ξηρασίας αναφέρονται και από παλαιότερες εποχές, όπως από την εποχή του Ίναχου, του Αιακού και του Δαναού. Αξιοσημείωτο είναι ότι οι περίοδοι ξηρασίας ακολουθούν τις περιόδους των κατακλισμών, όπως είναι του Ωγύγη, του Δευκαλίωνα, ενώ ο πολύ παλαιότερος της Σαμοθράκης – Δαρδάνου, όπως περιγράφεται από τον Διόδωρο τον Σικελιώτη, δεν εντάσσεται σ' αυτή την κατηγορία των κατακλισμών, μιας και συνδέεται με άλλα φυσικογεωλογικά αίτια.

Βιβλιογραφία

- Berger A., 1988: Milankowitch theory and climate. *Review of Geophysics*, 26(4), 624-657.
- Curtius E., 1892: Die Deichbauten der Minyer. *Sitzungsbericht der Berliner Akademie der Wissensch., Philosophisch-Historische Klasse*, V. 55, 1181-1193.
- Dawson A.G., 1992: *Ice Age Earth: Late Quaternary Geology and Climate*. - Routledge, London.
- Duff D., 1993: *Holme's principles of physical Geology* - Chapman & Hall.
- Diodorus Siculus, 1997: *The Library of History, Book 5th – The Greeks*, Kaktos Ed. 405, Athens (in greek).
- Theocharis D., 1993: *Neolithic Civilization*. Educ. Inst. of the National Bank of Greece (in greek).
- Fairbridge R.W., 1983: *Isostasy and Eustasy*.- In D.E. Smith and A.G.Dawson (eds): *Shorelines and Isostasy*, 3-28, Academic Press, London.
- Guiot J., Pons A., Beaulieu L. and Reille M., 1989: A 140.000 year continental climate reconstruction from two European pollen records. *Nature*, 338, 309-13.
- Jacobsen T., 1976. 17.000 Years of Greek Prehistory. *Scientific American*, 234.
- Jinsun Ji., Nicole Petit-Maire and Zhongwei Yan., 1993. The last 1000 Years climatic change in arid Asia and Africa. *Global and Planetary Change*, 7, 203-210.
- Imbrie J. and Imbrie K.P, 1979: *Ice Ages: solving the mystery*. Macmillan, London.
- Isar A. S. and Bruins H.J., 1983: Special climatological conditions in the desserts of Sinai and the Negev during the latest Pleistocene. *Paleo* 3, 43, 63-72, Elsevier Science Publishers, Amsterdam.
- Kakridis J., 1986: *Greek Mythology*. - Ekdotiki Athinon, v. 4 (in greek).

Knauss J., 1984: Die Wasserbauten der Myner in der Kopais - Die aelteste Flussregulierung Europas (Kopais 1). Wasserbau und Wasserwirtschaft, Nr. 50. Technische Universitaet Muenchen.

Knauss J., 1987: Die Melioration des Kopaisbeckens durch die Myner im 2 Jt. v. Chr. - Wasserbau und Siedlungsbedingungen im Altertum (Kopais 2). - Wasserbau und Wasserwirtschaft, Nr. 57. Technische Universitaet Muenchen.

Knauss J., 1991: Mykenische Talsperren in Arkadien und Böotien. - In: Historische Talsperren 2, 19-40, Verlag Konrad Wittwer. Stuttgart.

Knauss J., 1996: Argolische Studien: Alte Strassen - Alte Wasserbauten.- Wasserbau und Wasserwirtschaft, - Nr. 77, Technische Universitaet Muenchen.

Kraft, J. C., Rapp, G., Szemler, G.J., Tziavos, C., and Kase, E.W., 1987: The Pass at Thermopylae, Greece: Jour. of Field Archaeology, 14, 181-198.

Lehmann H., 1937: Landeskunde der Ebene von Argos und ihrer Randgebiete (Argolis I).- Deutsches Archaeol. Inst., Athen.

Mariolakos, I., 1975: Thoughts and viewpoints on certain problems of the geology and tectonics of Peloponnesus (Greece). Ann. Geol. Des Pays Helln., 27, 215-313 (in greek).

Mariolakos I., Fountoulis I. and Kranis H., 1997. Introduction to the Geology of Sterea Hellas, Hellenic Territory: Current geodynamic regime, Neotectonics of Corinthiakos Gulf, Delphi, Myrian Ancient Flood Prevention works. In: Boat and field trip guide of the 7th International Symposium Engineering Geology and the Environment IAEG (Editors: I. Mariolakos and Fountoulis, Geology and Tectonics, P. Marinis, G. Tsiambaos and M. Kakavas): Engineering Geology and Geotechnical Engineering, Hydrogeology), 60 p.

Mariolakos I., 1998: The Geomythological Geotopes of Lerni Springs (Argolis, Greece). Geologica Balcanica, 28, 3-4, 101-108.

Mariolakos I., 1999: The Contribution of Geotopes to History and Environmental Sensitivity. 3_days Conference on the Conservation of Geological - Geomorphological Heritage, Syros, 12-14 July 1996, IGME, 45-59 (in greek).

Mariolakos I., 1999: Water, Man and Greek Civilization - **Proc. of Symp. "The Water of Life"**, 18-21 November 1999, European Heritage Days, Athens (in print, in greek).

Mariolopoulos I., 1938: The climate of Greece, 370 p., Athens

Milankowitch M., 1941: Kanon der Erdbestrahlung und seine Anwendung auf dem Eiszeitenproblem.- Royal Serbian Sciences, Spec. Publ. 132, Section of Mathematical and Natural Sciences, 33, 633 p., Belgrade.

Milojic V., Boessneck J., Jung D. and Schneider H., 1965: Palaeolithikum um Larissa in Thessalien.- B.A.M., I., Bonn.

Moerner N.- A., 1971: Eustatic changes during the last 20.000 years and a method of separating the isostatic and eustatic factors in an uplifted area. Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology, 19, 63-65.

Moerner N.- A., 1976: Eustasy and geoid. Journal of Geology, 88, 123-151.

Ota Y., 1987: Sea-level changes during the Holocene: the Northwest Pacific.- In R.Y.N. Devoy (Eds): Sea Surface Studies - A Global View, 348-374, Room Helm. Ltd, London.

Paepe R., Hatziotis M.E., Thorez J., Overloop V. E. and Demaree G., 1982: Climatic indexes on the basis of sedimentation parameters in geological and archaeological sections.-

Palaeoclimatic Research and Models, Eds.: A. GHAZI, EEC, 129-138.

Paepe R. And Mariolakos I., 1984: Paleoclimatic reconstruction in Belgium and in Greece based on Quaternary lithostratigraphic sequences. Proc. E.C. Climatology Programme Symposium, Sophia Antipolis, France, 2-5 October 1984.

Pausanias: Arkadika. Ekdotiki Athinon.

Philippson A., 1892: Der Peloponnes. - Berlin.

Pirazzoli P.A., 1986: The early Byzantine tectonic paroxysm. Z. Geomorph. N.F., Suppl., 62, 31-49, Berlin.

Pirazzoli P.A., 1987: Sea-level changes in the Mediterranean.- In M.Y.TOOLEY and I. SHENNAN (eds). Sea Level Changes, 152-181, Basil Blackwell, Oxford.

Pope K. and Van Andel, Tj. H., 1984: Late Quaternary alluviation's and soil formation in the southern Argolid: its history, causes and archaeological implications. Journal of Archaeological Science, 11, 281-306.

Pouqueville F.-C.-H.-L. 1820: **Voyage dans la Grèce.**- Peloponnes. (Greek translation N. Molfeta), Athens, 1997.

Ranke-Graves R. Von, 1955: Griechische Mythologie. Quellen und Deutung, Rowolts Deutsche Enzyklopadie, 2, 80 - 116.

Rapp G. and Gifford J.A., 1982: Troy. The Archaeological Geology. Supplementary Monograph 4, University of Cincinnati, Princeton University Press.

Roberts N., 1989: The Holocene: An Environmental History. Basil Blackwell, Oxford.

Schneider H., 1968: Zur quartargeologischen Entwicklungsgeschichte Thessaliens (Griechenland), Beitr.Ur- u. Fruhgesch. Archaol. d. Mittelmerr. - Kulturraumes (BAM), 6, Bonn.

Schwarzbach M., 1974: Das Klima der Vorzeit: Eine Einfuhrung in die Palaoklimatologie. - Ferd. Enke Verlag, Stuttgart.

Spyropoulos Th., 1973: An Introduction to the Study of the Kopais Area. - AAA, 6, p.201 (in greek).

Spyropoulos P., 1997: A Chronicle of the Earthquakes of Greece from the Antiquity until Today. Dodoni Ed. (in greek).

Thiede J., 1974: A Glacial Mediterranean. Nature, 276, 680-683.

Van Andel T.H., 1998: Middle and upper Paleolithic environments and the calibration of 14C dates beyond 10.000 BP. ANTIQUITY, 72, 26-33.

Vita-Finzi C., 1969: The Mediterranean Valleys. - Cambridge University Press.

Zangger E., 1991: Prehistoric Coastal Environments in Greece: The vanished Landscapes of Dimini Bay and Lake Lerna. - J. Field A., 18 (1991) 1-15.

Zangger E., 1993: The Geoarchaeology of the Argolida (Argolis II) - Deutsches Archaeol. Inst. Athen.

Zervas S., 1965: Hydrogeological study of the water resources of Argolis plain - Hellenic Ministry of Agriculture, Athens, (Report in greek).